

Архівні та рукописні фонди бібліотек у формуванні суспільства знань

На засідання секції «Архівні та рукописні фонди бібліотек у формуванні суспільства знань» було запрошено 36 доповідачів. У її роботі взяли участь фахівці з питань книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства і документознавства (з них 1 доктор та 14 кандидатів наук). Були присутні провідні спеціалісти з бібліотеки Королівського замку у Варшаві, Наукової бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка», Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника, Житомирського державного університету ім. Івана Франка, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського (м. Київ), Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН, Харківської державної академії дизайну та мистецтв, Музею книги і друкарства України (м. Київ), Європейського університету (м. Київ), а також співробітники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Учасники зібрання обговорили актуальні проблеми розвитку документних ресурсів, що зберігаються у спеціалізованих фондах наукових бібліотек.

Відкриваючи засідання, керівник секції, директор Інституту рукопису НБУВ, член-кор. НАН України, д-р іст. наук., професор **Л. А. Дубровіна** зазначила, що спеціалізовані фонди, маючи свою специфіку, цілу низку особливостей, потребують найширшого висвітлення в інформаційному просторі. А розвиток обчислювальної техніки, інформаційних технологій стимулює вироблення нових підходів до вирішення проблеми введення інформаційних ресурсів у науковий обіг шляхом створення цифрових (електронних) копій документів. Л. А. Дубровіна акцентувала увагу на тому, що поряд зі збереженням та ефективним використанням наявних інформаційних ресурсів за допомогою сучасних технологій необхідно враховувати й інтереси прихильників традиційних (друкованих) форм носіїв інформації.

Представник бібліотеки Королівського замку (Варшава, Польща) **Аліна Дзенціол (Alina Dzikcioi)** розповіла про свою роботу з реконструкції бібліотеки останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського (Collectio Regia) та про перспективи міжнародного співробітництва у цьому напрямі.

Проблематика доповідей учасників конференції концентрувалася навколо актуальних проблем введення до наукового обігу бібліотечно-інформаційних ресурсів спеціалізованих фондів НБУВ.

Дир. Інституту архівознавства НБУВ, канд. іст. наук **Л. М. Яременко** у доповіді «Наукові дослідження Інституту архівознавства НБУВ як складова розвитку історичних знань суспільства» сконцентрувала увагу на го-

ловних наукових дослідженнях Інституту архівознавства НБУВ, на отриманих результатах, які є складовою розвитку історичних знань суспільства, формування архівно-інформаційного комплексу НАН України. В останнє десятиріччя Інститут активно розробляє важливі теоретико-методологічні питання введення до наукового та культурного простору документальних ресурсів з історії української науки, організації й управління Архівного фонду НАН України, реконструкції його структури, складу документів, проводить наукове вивчення історії та сучасного стану зарубіжних академій наук тощо. Водночас триває розроблення, впровадження і використання нових інформаційних технологій як у процесі досліджень, так і в практичній діяльності. Зокрема, за результатами досліджень видано низку ґрунтовних наукових праць Інституту – збірники документів і матеріалів «Історія Національної академії наук України» (1918–1950 рр. у 9 кн.), путівник «Архівні фонди установ Національної академії наук України», спільно з ППІ НАН України видано DVD-диск у форматі MP3 «Наукова спадщина України. Наукові доповіді на засіданнях Президії НАН України. 1970–2001 рр.», опубліковано значну кількість індивідуальних наукових розвідок співробітників.

Низку доповідей на секції було присвячено документальній спадщині видатних постатей нашої історії. Зав. відділу Інституту архівознавства НБУВ, канд. іст. наук **С. В. Старовойт** свій виступ «Інформаційний потенціал наукового архіву академіка НАН України І. І. Лукинова у контексті формування «суспільства знань» присвятила розгляду складу документів особового фонду знаного вченого, проаналізувала ступінь їхньої інформативності як джерела з історії української науки та сучасного розвитку економіки України. Було запропоновано шляхи представлення документів фонду у системі електронних ресурсів НБУВ та їх оперативного використання у наукових дослідженнях.

Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Л. В. Шипко** у доповіді «Документальна спадщина академіка НАН України В. І. Беляєва як джерело у вивченні проблем екології, океанології та прикладної математики» проаналізувала документний склад особового фонду видатного ученого-океанолога, що зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Матеріали цього фонду – важлива складова культурного і наукового надбання суспільства знань, унікальне інформаційне джерело у вивченні проблем екології, океанології та прикладної математики.

Дир. Музею книги і друкарства України **В. Г. Бочков-**

ська у доповіді «Документальні та книжкові пам'ятки НБУВ як джерело дослідження шкільної освіти в Почаївському монастирі та впливу освітніх практик обителі на тогочасне суспільство» розкрила освітню діяльність почаївських василіан, зокрема, створення студій для власних ченців, колегій для світської молоді, парафіяльних шкіл. Джерелом дослідження слугували документальні та книжкові пам'ятки НБУВ. Звертаючись до виявлених візитаційних описів Почаївського монастиря, авторці вдалося виокремити інформацію про функціонування в обителі культурно-освітніх осередків: скрипторія, громадської школи, друкарні. Було також проаналізовано цілу низку персоналій навчального процесу (вчителів і учнів).

Заст. дир. Наукової бібліотеки Національного університету «Львівська політехніка», канд. іст. наук **Н. Е. Кунанець** у виступі «Колекції і зібрання у фондах наукових бібліотек Львова (кінець XVIII – початок XX ст.)» зацентрувала увагу на фондах наукових бібліотек Львова, які містять іменні зібрання з приватних бібліотек М. Гареллі, Я. Головацького, Любомирського, Г. Павліковського, А. С. Петрушевича, Ф. Ржегоржа, І. Франка, Андрея Шептицького та ін., колекції стародрукованих і картографічних видань, зібрання рукописних, продовжуваних та образотворчих документів. Доповідачка наголосила, що колекції та зібрання наукових бібліотек Львова означеного історичного періоду становлять цілий шар матеріальної і духовної культури, обсяговий джерелознавчий матеріал з історії культури, науки і освіти. Ці історико-культурні фонди є органічно утвореними документальними комплексами. Особливості фондів історико-культурних бібліотечних зібрань великою мірою залежали від історії його формування та діяльності власника. Змістове наповнення цих зібрань перебувало під визначальним впливом особистості володаря зібрання чи колекції, його інтелекту, фахових чи збирацьких інтересів, його місця у суспільній ієрархії; відображало нахили, естетичні смаки, суспільно-політичні переконання утворювача. Колекції та зібрання відбивають специфіку діяльності фондоутворювачів, крім того вони свідчать про науковий характер фондів бібліотек, у яких зберігалися.

Зав. відділу рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника, канд. іст. наук **О. М. Колосовська** у доповіді «Трансляція культурних цінностей у просторі приватної бібліотеки: приклад родини Петрушевичів» розповіла про дослідження приватної бібліотеки у контексті загальнокультурного прогресу суспільства, осмислення її значення як складової культурного процесу, зважаючи на особливу роль приватної бібліотеки у трансляції культурних цінностей та її місце в системі комунікативних інститутів соціуму, на прикладі бібліотеки Антонія Петрушевича (1821–1913). З'ясуванню феномена бібліотеки А. Петрушевича передувало простеження бібліофільських традицій знаної в Галичині священицької родини Петрушевичів: прадід Микола Петрушевич (1710–?), дід – Григорій Петрушевич (1740–1801) – поцінували та переписували книги;

батько Степан Петрушевич (1772–1860) був відомим письменником, колекціонером і популяризатором народної творчості. Завдяки бібліофільським традиціям родини Петрушевичів, і особливо плідній колекціонерській діяльності А. Петрушевича, постала солідна книгозбірня пам'яток слов'янської культури. Ще 1885 р. цінні зібрання рукописів, документів, карт, творів мистецтва та археологічних предметів А. Петрушевич заповів Народному Дому у Львові, де вони становили окремий відділ під назвою «Музей А. С. Петрушевича», будучи фундаментом та найбагатшим надбанням першої української публічної бібліотеки Галицької України.

Мол. наук. співробітник відділу рідкісної книги Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника **О. Я. Зінько** у доповіді «Дослідження книжкових пам'яток – пріоритетний напрям професійної діяльності Р. Луцика (1900–1974)», проаналізувала професійну діяльність Романа Луцика, який 32 роки пропрацював у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, і 23 роки очолював відділ рідкісної книги бібліотеки. Джерельною базою дослідження слугував цілісний масив архівно-звітної документації окресленого періоду бібліотеки та відділу рідкісної книги, супровідні матеріали Р. Луцика до окремих звітних чи організаційних документів, а також документи, виявлені в особових архівних фондах. Пріоритетними напрямками роботи зав. відділу рідкісної книги були впорядкування, організація та наукове опрацювання фондів стародруків і рідкісних видань XIX–XX ст. Доповідачка відзначила, що завдяки зусиллям Р. Я. Луцика цінні книжкові пам'ятки були введені до наукового обігу, а відділ рідкісної книги став джерельною базою та осередком пам'яткознавчих досліджень для цілого грона науковців. Учений уклав каталог інкунабул з фондів відділу рідкісної книги. Він також був співкладачем ґрунтовних каталогів стародруків, автором наукових розвідок про книжкові пам'ятки, укладачем низки біо- та бібліографічних покажчиків, членом редколегій численних наукових збірників, порадником багатьом львівським дослідникам книговидавання.

У доповіді зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук **Г. В. Індиченко** «Академічна наука: від становлення до сучасності» висвітлено процес зародження академічного знання як невід'ємного компонента системи організації науки європейських країн; визначаються характерні особливості академії наук та наукових товариств цілої низки країн Європи.

Ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Т. Є. Мяскова** у своєму виступі «Родове зібрання Хрептовичів: перспективи наукового дослідження» розповіла про історію створення та сучасний стан родового зібрання білоруських магнатів графів Йоахима Литавра та Адама Хрептовичів. Сьогодні, відзначила доповідачка, бібліотека Хрептовичів стала об'єктом пильної уваги білоруських і українських науковців, які спільно працюють над програмою ЮНЕСКО «Каталог Бібліотеки Хрептовичів».

Тему дослідження родових бібліотек продовжила мол.

наук. співробітник НБУВ **О. С. Рабчун** у доповіді «Starzynscy» та «Urbanowscy»: цікава знахідка із фонду «Biblioteki Zahinieckiej»). Вона розповіла історію ще однієї реконструйованої книгозбірні Стажинських-Урбановських, а також спробувала проаналізувати два рукописи генеалогічного змісту, що проливають світло на життя і діяльність власників родового книжкового зібрання Урбановських та Стажинських, розкривають походження та родинні зв'язки представників цих родів.

Мол. наук. співробітник НБУВ **І. С. Шекера** у виступі «Праці відомих релігійних діячів у фонді колекції «Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря» з відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ» інформувала присутніх про окремі видання XVIII – першої чверті XX ст. з фонду колекції «Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря» відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій, авторами яких є відомі релігійні діячі. Значну увагу доповідачка приділила працям митрополита Дмитрія Ростовського, навела та проаналізувала записи, що містяться в деяких виданнях.

Зав. відділу Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського **Н. Г. Мацібора** у виступі «Історико-бібліографічне дослідження часописів XIX – початку XX ст. педагогічного і психологічного змісту з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського» розкрила галузевий ресурс Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського. Йшлося про журнали вказаного періоду, історико-бібліографічне дослідження часописів педагогічного і психологічного спрямування (1832–1917 рр.); методику дослідження цих документів та їх бібліографування.

На засіданні секції було оприлюднено цілу низку доповідей, присвячених науковим дослідженням деяких стародруків. Ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **І. О. Римарович** свій виступ «Маргінальні записи стародруків з бібліотек католицьких монастирів України XVI–XVIII ст. як одне з головних джерел з вивчення історії формування бібліотечних фондів» присвятила маргінальним записам стародруків із бібліотек католицьких монастирів XVI–XVIII ст. на етнічних українських землях як важливому джерелу при вивченні формування бібліотечних фондів, історико-книгознавчому аналізу складу та змісту монастирських книгозбірень. Авторка подала систематизацію маргіналій за видами та інформативністю щодо шляхів комплектування фондів, навела приклади найбільш яскравих та характерних записів, виявлених при дослідженні стародруків.

У виступі ст. наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **Н. В. Заболотної** «Діяльність церковних громад в Україні другої половини XVIII – початку XIX ст. за матеріалами пограничних записів на кириличних стародруках» розглянуто вкладні записи на кириличних стародруках, здійснені членами церковних братств. Ці маргінали розглядаються авторкою як додаткове джерело знань з історії братств в Україні у XVIII–XIX ст., а також історії української мови, етнографії та книгознавства.

Доповідь наук. співробітника НБУВ **Н. П. Бондар** «Філігранологічний аналіз примірників Острозької Біблії 1581 р. як джерело історико-книгознавчих досліджень» присвячений дослідженню примірників Острозької Біблії 1581 р. Було повідомлено, що в процесі аналізу водяних знаків різних примірників Острозької Біблії 1581 р. за характеристиками паперу примірники розподілилися на два варіанти, при цьому набір обох варіантів не відрізнявся. Відтак, водяні знаки острозьких біблій мають стати об'єктом подальших філігранологічних та історико-книгознавчих досліджень.

Мол. наук. співробітник НБУВ **Ю. К. Рудакова** у доповіді «Оптимізація доступу до книжок іноземними мовами, виданих в Росії у XVIII ст.: до питання доповнення національної бібліографії» повідомила про підготовку доповнень до видання «Сводный каталог книг на иностранных языках, изданных в России в XVIII в.», що здійснюється Бібліотекою Академії наук Російської Федерації. Дається коротка територіальна характеристика відповідних видань. Наголошувалося на тому, що видання з території України досі недостатньо представлені у вищезгадуваному та у подібних російських друкованих каталогах.

Мол. наук. співробітник НБУВ **О. О. Железняк** у доповіді «Особливості старообрядницьких видань друкарні Почаївського Успенського монастиря» розповіла про відносини друкарні Почаївського Успенського монастиря із старообрядцями. Зокрема, йшлося про історію друкування, друкарські та художні особливості старообрядницьких почаївських видань. Доповідачка охарактеризувала особливості атрибуції старообрядницьких видань, вказала на причини друкування старообрядцями окремих богословсько-катехістичних видань.

Свою доповідь «Український соціальний плакат 1950–1990 рр. як артефакт некомерційної реклами (на матеріалах колекції НБУВ)» мол. наук. співробітник НБУВ **О. М. Донець** присвятила українському соціальному плакату 1950–1990 рр. як різновиду рекламного некомерційного плаката. Було розглянуто його художньо-стилістичні особливості та функції, відмінності від комерційної реклами. Доповідачка наголосила, що соціальний плакат у радянському суспільстві виконував функції реклами, але не комерційної, а тієї, що пропагувала певні ідеологічні настанови. На основі матеріалів зібрання відділу образотворчих мистецтв НБУВ проаналізовано відмінності соціального і комерційного рекламного плаката, відзначено виховну та пропагандистську функції соціального плаката.

У виступі мол. наук. співробітника НБУВ **С. М. Польовик** «Президентські бібліотеки США у контексті формування суспільної думки» проаналізовано функції президентських бібліотек США як підсистеми політики держави, розкрито механізми реалізації концепції збереження основних демократичних цінностей шляхом впливу бібліотечних установ на суспільну думку.

У доповіді мол. наук. співробітника НБУВ **В. В. Березкіної** «Основні осередки бібліографічної діяльності української діаспори» розглянуто такі вогнища бібліо-

графічної діяльності української діаспори, як Наукове товариство імені Шевченка (НТШ), Український вільний університет (УВУ), Канадський інститут українських студій (КІУС), Українське історичне товариство (УІТ), Українська вільна академія наук (УВАН) та їх видавничі структури. Всі ці інституції сприяють розвитку інтелектуального потенціалу нації, слугують певним підґрунтям для інформаційного супроводу політичної та економічної модернізації українського суспільства знань, формуванню громадянського суспільства в оновленій Україні. Доповідачка наголосила на значенні наукової діяльності в дослідженні джерел бібліографії зарубіжної України як невід'ємної складової вітчизняної бібліографії.

Доц. Харківської державної академії дизайну та мистецтв, канд. іст. наук **В. Т. Петрикова** свій виступ «І. І. Корнейчик в архівній епістолярній спадщині (з фондів Російської національної бібліотеки)» присвятила відомому досліднику в галузі історичного джерелознавства, національної та краєзнавчої бібліографії Івану Івановичу Корнейчику. Авторка відзначила, що з нагоди 85-річчя від дня народження науковця та вшанування його пам'яті постала потреба у створенні його довершеної наукової бібліографії. Крім того, доповідка повідоми-

ла, що співробітниками відділу рідкісних видань Російської національної бібліотеки знайдено унікальний архівний документ – лист І. І. Корнейчика до М. В. Машкової, датований груднем 1972 р., практично за два місяці до передчасної смерті вченого. Це епістолярне джерело дає змогу не тільки уточнити, а й спростувати окремі факти біографії І. І. Корнейчика, оприлюднені у відомих публікаціях.

Доповіди інших учасників зібрання були присвячені історії, зберіганню та специфіці використання рукописних спеціалізованих фондів НБУВ. Крім того, на секції говорилося і про активізацію створення страхового фонду рукописів, стародруків, цінних, рідкісних видань та інших документів з подальшим їх розміщенням у глобальних інформаційних мережах.

Учасники секційного засідання вказали на необхідність і важливість якнайшвидшого проведення роботи з оцифрування раритетних та рідкісних видань, рукописних та архівних пам'яток України.

Л. Дубровіна,
директор Інституту рукопису НБУВ, чл.-кор. НАН України
Т. Мяскова,
ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук